

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN DE STICHTING HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

11 september 1968

53e jrg.

No. 2661

Verschijnt wekelijks

COMMISSIE VAN REDACTIE:

H. C. Bos; L. H. Klaassen;
H. W. Lambers; P. J. Montagne; A. de Wit.

REDACTEUR-SECRETARIS:

A. de Wit.

ADJUNCT REDACTEUR-SECRETARIS:

P. A. de Ruiter.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick

SECRETARIS COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË:

J. Geluck.

Lexicografisch

Break-even-analyse, informalogram, hardware, featherbedding, PERT, maintainability, leasing, two-bin-system, rat race, cabotage, brand image, beslissingsspel, cashflow, overhaul, programmeertalen, forward buying, ergonomie. Allemaal (min of meer) nieuwe termen in de ondernemingstaal. Allemaal termen ook die tot uiteenlopende specialismen binnen de onderneming behoren. Kortom allemaal termen die tot een zekere spraakverwarring aanleiding kunnen geven tussen de specialisten op de verschillende terreinen binnen één bedrijf.

Spraakverwarring kan vervelende gevolgen hebben voor de rentabiliteit van het bedrijf. Stafffunctionaris A — laten we aannemen dat marketing zijn vakgebied is — wil niet helemaal een vakidoot worden en tracht ook althans de buitenkant van de terreinen van zijn collega's een beetje te overzien, zodat hij zich in ieder geval enigszins met hen kan verstaan. Desgevraagd is zijn collega B genegen hem enigszins op de hoogte te brengen van de ontwikkelingen op zijn eigen (B's) terrein, de financieringsproblematiek. Maar, hoe gaat dat doorgaans, bekendheid met je eigen specialisme doet je altijd nog te veel van die kennis bij een ander als bekend veronderstellen. Meneer B maakt daarop geen uitzondering. Hij geeft een uiteenzetting, waarin hij voor zichzelf dagelijkse termen als cashflow, control en leasing door zijn betoog vlecht zonder zich te realiseren dat zelfs deze, voor hem vrij algemene, begrippen bij zijn collega meestal niet meer dan een vage indruk wekken, geen juist inzicht. Hij zal A bijv. vertellen dat er meerdere soorten leasing zijn, zonder echter het basisbegrip zelf uit de doeken te doen. Daarentegen roepen bij hem weer termen als brand image, consumentenpanel, marketing mix en mediumbereik, termen waarmee meneer A zo vaardig (en zonder nadere toelichting) weet om te springen, niet meer dan een heel algemeen beeld op.

Frustreren dit soort spraakverwarringsverschijnselen m.b.t. het vakjargon reeds de persoonlijke communicatie, voor een goede gang van zaken in de interne bedrijfscommunicatie zijn zij natuurlijk ook weinig bevorderlijk. Een juiste 'policy making' in het bedrijf kan niet goed worden voorbereid wanneer de betrokken functionarissen althans niet een flauwe notie hebben van de betekenis van het begrippenapparaat op de aangrenzende vakgebieden. Men moet toch op elkaar en op elkaars vakgebied kunnen inspelen. Is dit niet voldoende mogelijk, dan bestaat de kans dat uiteindelijk verkeerde beleidsbeslissingen worden genomen.

Het is geen wonder dat men, in een tijd waarin in versneld tempo nieuwe begrippen hun intrede doen in de bedrijfstaal, steeds sterker de noodzaak voelt die communicatiestoornissen uit de weg te ruimen d.m.v. woordenboeken, die het bedrijfsjargon verduidelijken. Zo verscheen bij uitgeverij Samsom onlangs een losbladig *Bedrijfskundig Lexicon*, dat een over 22 functie- en vakgebieden verdeelde toelichting op ca. 350 bedrijfskundige termen bevat. Door middel van kwartaalsgewijze aanvullingen zal de inhoud geleidelijk groeien... én up-to-date gehouden kunnen worden. Aan dit lexicon (prijs eerste aflevering plus band: f. 29,50) werken vele specialisten mee, onder wie enkelen die ook wel eens in *ESB* publiceren. Als het niet zo zelfverzekerd klonk, zouden we aan dit laatste willen toevoegen: een aanbeveling te meer voor het lexicon.

INHOUD

Lexicografisch	837
De Nederlandse economie: wel of geen optimisme?	838
<i>K. D. Thomas, J. Panglaykim en J. Pargestu:</i>	
Indonesia's economic problems...	840
<i>J. Buijs:</i>	
Goud en valuta	844
Mededelingen	847
Geld- en kapitaalmarkt	848

AUTEURSRECHT VOORBEHOUDEN

dR

De Nederlandse economie: wel of geen optimisme?

Toch maar goed dat de regering de essentie van de Loonnota, het „bevriezen” van de lopende CAO's, heeft laten vallen. Zou zij dit, ondanks alle aandrang van de zijde van de Tweede Kamer, niet hebben gedaan, dan zou zij — naar het er thans uitziet na de uitlatingen van Kloos en Zijlstra — deze maand min of meer volte-face moeten maken, d.w.z. de Loonnota alsnog op dit punt moeten laten vallen. Ditmaal niet omdat het een vooruitlopen op nog onbekende omstandigheden zou betekenen, maar omdat die omstandigheden zelf nu kennelijk een keer ten goede hebben genomen. Waaruit nogmaals blijkt hoe voorbarig de Loonnota was.

Kloos heeft het eerst de knuppel in het hoenderhok geworpen, in een rede die hij hield voor het congres van de A.N.M.B. Een samenvatting daarvan is te vinden in het weekblad van het NVV, *De Vakbeweging*. Enkele citaten daaruit:

„Het Planbureau voorspelde 6% groei van het invoervolume. Het eerste halfjaar gaf een stijging van 11,9% te zien. De uitvoerprognose voor 1968 was 8%, maar de groei was in het eerste halfjaar 13,6%. De uitvoer die in het eerste halfjaar van 1967 voor 85,5% de invoer dekte, doet dat in het eerste halfjaar van 1968 met 87,4%.” Het Wetenschappelijk Instituut van het NVV komt vervolgens tot een voorzichtige prognose: „Uitvoerstijging 12% in goederenvolume gemeten. De stijging van het invoervolume voor 1968 wordt op 9% geraamd.”

„Uitermate gunstig ontwikkelt zich de industriële produktie. De prognose van het Planbureau voor 1968 was een stijging van de industriële produktie op jaarbasis van 6,5%. Gedurende de eerste vijf maanden zaten wij al op een stijging van 11%. Voor geheel 1968 becijfert ons Wetenschappelijk Instituut globaal een groei van de industriële produktie van 9,5 à 10%.”

„Zou de produktiestijging in de overige sectoren van ons bedrijfsleven gelijk blijven. aan de raming van het Planbureau, dan volgt uit deze industriële produktietoename toch nog een totale produktiestijging in de bedrijven boven de prognose van het Planbureau — die op 4% gesteld was — van 1,5% Zelfs wanneer in het derde en vierde kwartaal de personeelsbezetting toeneemt — zeg met 1% — dan is er nog een stijging van de produktiviteit in de industrie te verwachten van 9 à 10%. De produktie (bedoeld zal wel zijn: de stijging van de produktie. dR) in het totale bedrijfsleven zal dan niet ongeveer 3,5% bedragen, zoals het Planbureau voorspelde, maar 5 à 6%.”

„De prognose van het Planbureau van de consumptie voor het gehele jaar bedroeg 3,5%. De realisatie over de eerste vier maanden was 5%. In het eerste kwartaal van 1968 stegen de overheidsinvesteringen met 23% ten opzichte van 1967, het volume van de investeringen van de bedrijven met 10,5%. Waarschijnlijk zal de totale loonsom in 1968 1,5% meer toenemen dan het Planbureau voorspelde.”

Tot zover de heer Kloos. Ook Dr. Zijlstra, de President van de Nederlandsche Bank, heeft nu als zijn verwachting uitgesproken (in een t.v.-interview) dat de Nederlandse economie in 1968 per saldo beter zal zijn dan eerder in het jaar werd verwacht. Hij heeft daarbij gewezen op het feit dat de balans tussen loonkosten en produktiviteit beter

zal uitvallen dan in vorige jaren, dat mogelijk een overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans zal ontstaan (Kloos verwacht zelfs meer dan het door het CPB aanvankelijk geraamde overschot van f. 500 mln.) en dat er in het algemeen gesproken kan worden van een evenwichtsherstel in de Nederlandse economie.

Ook de werkgevers hebben in deze ouverture tot Miljoenennota en Macro-economische Verkenning hun partijtje meegeblazen. *De Nederlandse Onderneming* van 6 september jl. zegt o.a. dat de statistieken van de buitenlandse handel een voorspoedige groei te zien geven en dat wij een graantje hebben kunnen meepikken van de opleving van de internationale handel. Daarbij wijst het blad op de sterk gestegen uitvoer in het eerste halfjaar 1968 naar West-Duitsland (+ 17%) en naar het Verenigd Koninkrijk (+ 20%, en dat ondanks de devaluatie van het Pond Sterling!). Het blad waarschuwt echter voor een te sterk optimisme, daarbij wijzend op het in juli jl. verschenen laatste halfjaarlijkse OECD-rapport (*Economic Outlook 3*) dat verwacht dat in de loop van de komende twaalf maanden een uitgesproken vertraging zal optreden in de groei van produktie en internationale handel, o.a. door de betalingsbalanssaneringsmaatregelen van de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk. Deze zouden — aldus de prognose van de OECD — tot gevolg hebben dat in het tweede halfjaar van 1968 de produktie in de OECD-landen met slechts 3% zou toenemen (eerste halfjaar: + 5½%) en dat de betalingsbalans van de EEG-landen in totaal met \$ 2,5 mrd. zou verslechteren. Het artikel in *De Nederlandse Onderneming* zegt aan het slot o.a.: „Er is alle reden het beleid in het najaar niet te baseren op de verheugende cijfers van thans, maar rekening te houden met de te verwachten afremming van de groei”.

Het algemene beeld dat uit dit drieluik van meningen oprijst is dus: *grotere produktie en produktiviteit dan verwacht, alsmede een voorspoedige groei van de buitenlandse handel*. Alleen de werkgevers hebben enige reserves, in die zin dat zij wijzen op de OECD-prognoses, volgens welke in de komende maanden produktie en internationale handel weer gaan vertragen.

Vraag: Hoe optimistisch mogen we zijn? Antwoord: niet al te veel. Toelichting: stel dat inderdaad het evenwichtsherstel aanhoudt, dat produktie en goederenbalans zich voorspoedig blijven ontwikkelen, wat houden we dan nog aan nare dingen over? In de eerste plaats dient dan te worden opgemerkt dat er nog steeds een aanzienlijke werkloosheid bestaat. Het conjuncturele part daarvan is aan het opdrogen; over blijft echter een flink brok structurele werkloosheid. Eerste taak van de regering, zoals dat hopelijk in de Miljoenennota naar voren zal treden, is een zodanig werkgelegenheidsbeleid, liever nog arbeidsmarkt-

Mededeling voor geïnteresseerden in regionale en stedelijke vraagstukken

GEDURENDE DE LAATSTE DECENNIA IS DE BELANGSTELLING VOOR RUIMTELIJKE VRAAGSTUKKEN AANZIENLIJK TOEGENOMEN. DEZE ONTWIKKELING VALT NIET ALLEEN WAAR TE NEMEN IN DE BEOEFENING DER WETENSCHAPPEN; OOK IN DE PRAKTIJK VAN OVERHEID EN BEDRIJFSLEVEN IS ZIJ WAARNEEMBAAR.

DE GANG VAN ZAKEN BIJ DE REGIONALE AFDELING VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT WEERSPIEGELT DIT. IN 1945 OP BESCHIEDEN WIJZE BEGONNEN MET HET VERRICHTEN VAN ONDERZOEKINGEN VOOR DE GEMEENTE AMERSFOORT, AANVAARDT DEZE AFDELING THANS OPDRACHTEN VOOR EEN GROOT AANTAL NEDERLANDSE GEMEENTEN. OOK VOOR HOGERE OVERHEDEN EN BEDRIJVEN, IN BINNEN- EN BUITENLAND, WORDEN WERKZAAMHEDEN VERRICHT.

DE GROEI VAN DE NATIONALE EN INTERNATIONALE KRING VAN OPDRACHTGEVERS VAN HET N.E.I. EN DE BESTAANDE SAMENWERKINGSVERHOUDINGEN MET INGENIEURSBUREAUS, STEDEBOUWKUNDIGE ONTWERPERS, VERKEERSDESKUNDIGEN ENZ., WIJZEN EROP, DAT DE PERSPECTIEVEN VOOR EEN VERDERE EXPANSIE VAN DE REGIONALE WERKZAAMHEDEN VAN HET N.E.I. GUNSTIG ZIJN.

HELAAS WORDT DEZE ONTWIKKELING AFGEREMD DOOR HET PROBLEEM HOE VOLDOENDE BEKWAME MEDEWERKERS AAN TE TREKKEN. ZOWEL AAN PERSONEN DIE LEIDING KUNNEN GEVEN OF DIE ZICH OP EEN BEPAALD ONDERDEEL VAN DE WERKZAAMHEDEN WILLEN SPECIALISEREN ALS AAN HEN, DIE PAS AFGESTUDEERD ZIJN, BIEDT HET N.E.I. GOEDE MOGELIJKHEDEN TOT ONTPLOOIING.

GLOBAAL AANGEDUID HOUDT DE REGIONALE AFDELING VAN HET N.E.I. ZICH BEZIG MET HET VOLGENDE:

— bestudering van de economische ontwikkelingsmogelijkheden van gemeenten en regio's;

— bijdragen leveren tot concrete stedenbouwkundige planning vanuit de economische en sociale wetenschappen;

— het verrichten van een grote variëteit aan studies, zoals bijv. met betrekking tot de woningbouw, de stedelijke verkeersproblematiek, de financieel-economische planning, de vestigingsplaatskeuze van bedrijven en instellingen, de lokale onderwijsvoorzieningen enz.

JUIST DOOR DE GROTE AFWISSELING IN DE AARD VAN DE OPDRACHTEN EN DOOR DE RUIME KRING VAN OPDRACHTGEVERS, BESTAAT VOOR DE MEDEWERKERS VAN HET N.E.I. DE GELEGENHEID ZOWEL OP NATIONAAL ALS OP INTERNATIONAAL NIVEAU (BINNEN EN BUITEN EUROPA) EEN BREDE ERVARING OP TE DOEN. DAARBIJ WORDT NIET ALLEEN EEN BEROEP GEDAAN OP ONDERZOEKCAPACITEITEN, MAAR OOK OP REPRESENTATIEVE EN CONTACTUELE EIGENSCHAPPEN.

HET N.E.I. STELT DAAR TEGENOVER: RUIME SALARIERINGSMOGLIJKHEDEN EN GOEDE SECUNDAIRE ARBEIDSVORWAARDEN. PLAATSIING GESCHIEDT OP HET INSTITUUT TE ROTTERDAM OF ELDERS IN HET LAND.

ECONOMEN EN AFGESTUDEERDEN IN DE SOCIALE EN TECHNISCHE WETENSCHAPPEN MET BELANGSTELLING VOOR DE HIERBOVEN AANGEDUIDE PROBLEMATIEK WORDEN UITGENODIGD ZICH TE WENDEN TOT PROF. DR. L. H. KLAASSEN, DR. A. J. HENDRIKS OF DR. P. J. MONTAGNE. ADRES: PIETER DE HOOGH WEG 118, ROTTERDAM-6, TEL. 010-25 65 20.

beleid, te voeren dat deze werkloosheid tot aanvaardbare proporties zal worden teruggebracht. Dat zal veel overheidsinvesteringen gaan kosten in het komende jaar, hetgeen aan de vraagzijde van onze economie een aanzienlijk beslag op de nationale middelen impliceert. De gewekte winstverwachtingen zullen in het bedrijfsleven zeker aanleiding geven tot ook daar een stijging van de investeringen. De particuliere consumptie zal dit jaar ook iets meer stijgen dan werd verwacht. Weliswaar zegt Kloos dat de particuliere consumptie sinds 1966 duidelijk achterblijft bij de totale stijging van de produktie; dit geldt echter — als wij ons althans beperken tot 1968 — slechts voor de *industriële* produktie. De produktie van het *totale* bedrijfsleven ligt in dit jaar — daarvoor geeft Kloos trouwens zelf in de hierboven geciteerde rede de cijfers — qua stijgingstempo nauwelijks boven de toeneming van de particuliere consumptie. En dat lijkt ons de meest relevante vergelijking.

Willen we het komend jaar iets wat op een evenwichtige economische ontwikkeling lijkt (we formuleren het maar voorzichtig), gecombineerd met een forse aanpak van de structurele werkloosheid, dan zal er aan de vraagzijde van onze economie ruimte moeten worden gemaakt voor investeringen. Als we dat zo anti-inflatoir mogelijk willen doen, zal de bestedingscomponent particuliere consumptie

enige beperking moeten worden opgelegd. De voor velen daardoor vaak zo vanzelfsprekende conclusie, dat derhalve een matiging van de looneisen moet worden betracht trekken wij echter niet. Het ligt in de rede dat een produktiviteitsverhoging in de lonen doorwerkt. Loonsverhogingen werken bovendien sanerend, doordat zij een voortdurende ondernemersprikkel tot diepteinvesteringen vormen.

Bij een loonstijging in 1969, die alleen al vanuit het argument van produktiviteitsverhoging een procent of vijf, zes zal moeten bedragen, zal het echter moeilijk zijn — als men tenminste nieuwe inflatoire tendensen wil voorkomen — aan de bestedingenkant ruimte te vinden voor de nodige investeringen, tenzij.... men de stijging van de particuliere consumptie enigszins zal weten in te tomen (zeg tot een procentje of vier stijging t.o.v. 1968). Wellicht zou het *spaarloon* toch nog eens de moeite van het overdenken waard zijn. In bovengeschetste situatie zou het misschien voor alle partijen een aanvaardbare oplossing kunnen zijn en voor onze economie een evenwichttherstellende of -handhavende factor.

Enfin, nooit zagen zo velen met zoveel belangstelling de 17e september tegemoet.

Indonesia's economic problems

Formation of the Development Cabinet on June 6, 1968 sees the return of Dr. Sumitro Djojohadikusumo as Minister of Trade. Sumitro served in three cabinets in the „liberal period” (1950-1957) before fleeing Djakarta after continual harassment by the government. Later he joined the „revolutionary Government of Republic of Indonesia” (PRRI) in Sumatra and after its early defeat he went into voluntary exile until last year.

A bare thirteen years cover the period of Sumitro's absence from the capital, but those years witnessed in some ways tremendous changes in the Indonesian political economy. Basic to these changes was the expulsion of the Dutch from economic control and their replacement by the Indonesian government itself which, almost overnight, inherited the modernised commercial-plantation-banking sector of the economy.

INFLATION

In another sense, however, no fundamental changes took place in the economic structure. Studying the Indonesian economy over the past fifteen years or so reminds us of a dream (or nightmare) which keeps coming back again and again and again... When Sumitro became Finance Minister in August 1955, he wrote that „the economic system was functioning under circumstances of disequilibrium in all major fields. Prices of basic commodities had reached levels higher than at any time since 1950” and there was an „increasing scarcity of raw material for domestic industry”.

Sumitro must feel quite at home in the present situation of inflationary pressures. Inflation was considered a major problem in the early fifties and for the decade as a whole the rate of inflation averaged some 40 percent a year. Serious though this was regarded at the time, from mid-1961 the rate increased rapidly with prices at least doubling every year. For 1964 an increase of 118 percent was recorded followed by a considerable upsurge in 1965, when the rate was 380 percent. The new Suharto-Sultan-Malik triumvirate headed a cabinet committed to a two-year rehabilitation and stabilization programme but even so prices for 1966 rose at the incredible rate of 860 percent.

The rate of inflation for 1967 was some 170 percent, considerably in excess of the 60 percent mentioned in the budget but a marked improvement over the two preceding years. Up to August 1967, the government succeeded in holding the inflation in check but from then on it seemed to lose control, apparently because seasonal fluctuations in supply were not allowed for in assessing future inflationary pressures. Rice prices reflect this change as they increased from Rp. 12,56 per kilogramme in January to Rp. 13,79 in August (or 10 percent) to Rp. 31,24 in November (another 350 percent). Rice occupies a key

position in the Indonesian economy as the major agricultural product, the staple diet and the most important element in the family budget (and as wages in kind). As rice went up in price, it forced changes throughout the economy, especially in the foreign exchange rate. The exchange rate for exports went up rapidly, and as the prices went up in one sector after the other, the government was subsequently obliged to increase the rupiah price at which it sold foreign credits. Lowering the value of the rupiah is equivalent to increasing the price of imports thus adding to the inflationary pressures. In February 1968 the government was forced to increase the prices of essential services (rail fares; electricity, water, gas) in line with the principle of making the public utilities operate on a „cost plus” basis. Soon after, the price of petrol was also increased sharply. This sequence of events, following on the increase in rice prices was responsible for destroying the base on which the 1968 budget was founded: an exchange rate of Rp. 150 - 160 per \$ US.

The extent to which the government was responsible for the increase in the price of rice is open to debate. Outside observers, including the IMF, had warned the government *early* in the year that rice supplies may not be adequate and advocated that orders for imports be submitted quickly in anticipation of shortages at the end of the year. But some have pointed out that the government was facing foreign exchange difficulties at this time and hesitated to place orders overseas. Sumitro faced a similar crisis in 1955 and those familiar with the workings of the Indonesian economy have become aware of the way in which shortages of rice (or even rumours of impending scarcity) translate themselves into rising prices throughout the economy. Whatever the reasons for 'the sharp price' increases which began at the end of last year, the government will undoubtedly endeavour to avoid a similar occurrence at the end of this year.

BUDGET DEFICITS

Analysis of inflationary pressures is often linked with growth and government involvement in the economy through budget policy. Many underdeveloped countries have experienced inflation in the post-war period often as a result of policies directed towards economic development. Indonesian inflation has at no time been related to attempts to encourage growth. For the most part, governments since independence were unable to collect sufficient revenue to cover the expenditures, a large portion of which was allocated to such routine items as salaries for the civil service and the armed forces. Budget deficits were the result and, as a consequence, rising prices. Since Suharto entered the cabinet in March 1966, the government has introduced two balanced budgets marking a sharp contrast to the

everincreasing deficits of previous years. But it is one thing to balance the budget on paper, quite another to implement it. Djuanda's last budget (1964) almost balanced on paper but a sizeable deficit was the result. Suharto and his colleagues ran into similar difficulties with the 1967 budget but even so the resultant deficit was only some 22 percent of planned receipts, a commendable performance when compared with earlier efforts. By February-March this year it was clear that the 1968 budget had already been overtaken by events and there is little doubt that the government will be unable to meet its stabilization target by July 5, 1968.

To the extent that budget deficits are a prime cause of inflation, any stabilization programme would include measures to reduce the deficits especially if they were not a result of policies stimulating growth. Government expenditure on the civil service and the armed forces has long accounted for some 60 percent of total outlay. Many governments paid lipservice to the idea of cutting down on these items but only one attempted it. In 1952-53 when the Sultan was Defence Minister (currently-co-ordinating Minister responsible for „economy, finance and industry“) and Sumitro Finance Minister, the Sultan submitted a rationalization programme in Parliament proposing the dismissal of some 80.000 from the Defence establishment. Opposition within the Army itself and from President Sukarno defeated this motion. But in spite of this setback, Sumitro presented the rest of the retrenchment programme in an austerity budget which called for the dismissal of 60.000 civil servants, 60.000 soldiers, and 30.000 policemen.

In this latter episode Sumitro stands out as something of a trouble shooter. Given the defeat of the Sultan's plan, there was little likelihood that Sumitro's more far-reaching programme would get anywhere. But the cabinet was probably more intent on spelling out the type of action considered necessary for a future development programme. And if the size of the government establishment was a serious economic drain on the government's resources in 1952, it is even more so today.

FOREIGN EXCHANGE POSITION

Government control of the budget and inflation are two major areas which attract attention at the moment, a third is the foreign exchange position. Crucial to any understanding of Indonesia's development problems is the fact that the availability of foreign exchange for imports (raw materials, spare parts and capital equipment) will be a deciding factor in determining the success of failure of the drive to increase national income. There are two major sources of foreign exchange: exports and outside assistance, and a brief summary of the export sector will give a clear indication of the course General Suharto has felt obliged to follow.

Rubber is still Indonesia's major export earner, accounting for some 47 percent of exports in 1966 (excluding oil). More than any other factor, trends in world prices will determine the role the export sector will play in the next three or four years or so. Sumitro became Finance Minister in August 1955 when rubber prices were on the increase. Foreign exchange earnings in that year were \$ 731 million (excluding oil) and although Indonesia was then suffering from an acute shortage of foreign currency because of high import requirements, a return to those balmy days would be most welcome. Since 1962, earnings have been

below \$ 450 million a year largely because of the fall in receipts from rubber. Export volume fell from 737,088 tons in 1955 to 663,066 tons (about -10%) in 1966 but receipts fell from \$ 432 m. to \$ 223 m. (about -50%). Competition from synthetic rubber has been responsible for the sharp fall in world prices since 1961 and today Sumitro and his colleagues are in a less favourable position than in 1955. World prices in the latter year averaged 40 cents lb. compared with 17-18 cents early this year. Even if prices „recover“ it is unlikely they will rise much above 20 cents.

The volume of rubber exports has tended to fall because the trees are past their economic age and should be replaced. Planting has been neglected since the early fifties and even if an ambitious replacement programme were instituted now, production over the next six years and more is unlikely to rise. There appears to be no product which can offset the decline in earnings from rubber. Export capacity may be as low as \$ 550 million¹ and new investment on a broad field including the planting of new trees for various products, the purchase of new equipment for opening of new mines (if deposits exist in sufficient quantities) is essential to improve the situation.

Contrasted with the export capacity of \$ 550 million is an estimate of \$ 650 million for imports. Import requirements for an austerity programme drawn up in 1962 came up with this \$ 650 million figure which made no provision for the establishment of developmental projects. Given our estimate for exchange earnings, it is clear that not even an austerity programme can be financed from internal source.

The Suharto government has tried to increase export earnings by permitting the exchange rate to fluctuate freely. So far this technique has not been very effective because of the continued inflationary pressures. Successive devaluations have given the exporter more and more rupiah for his dollar earnings but such devaluations have been partly responsible for the rise in the price of imports and of locally produced goods. On balance the exporter may be ahead if he is lucky but the cost to the economy as a whole has been considerable. Curbing the rate of inflation would undoubtedly help particularly if this meant that the prices of exports were higher relative to the prices of essentials, e.g., if the rubber producer could sell his rubber for a price which enabled him to buy more of the goods he needed. But even under the most favourable circumstances, we would argue that export earnings could not finance a 1962 type import programme.

AID FROM ABROAD?

Suharto and his colleagues appear to have accepted the proposition that the export sector is unable to finance the imports required for the stabilization and rehabilitation programme. Instead they have turned to the developed countries for assistance. In the short run, fresh credits have been sought while the long run requirements for

¹ The arguments on which this estimate is based may be found in the authors' *Indonesian Exports: Performance and Prospects 1950/1970*, Rotterdam University Press, 1967. Data on the export sector are both scanty and unreliable and hopefully this estimate is far too low. At present, it may well be wise to plan policies on the basis of low rather than high expectations, on assumption that it better to be pleasantly surprised than the opposite.

foreign exchange are expected to result from the attempt to attract foreign investors with the enactment of the Foreign Investment Law in December 1966.

It has been the willingness to seek aid from abroad which has set the tone of the new government, apparently so well set on its objective of stimulating economic development. The credits obtained so far have helped to finance 'imports' and at the same time have been an import source of tax revenue. But eventually credits have to be repaid and so far the government has increased its overseas debts by some \$ 575 million. Terms have been generous and repayment of the loans is not due to commence until 1971 at an average of 3 percent a year. In itself, the annual interest on these loans will be small, but in the early seventies repayment on the old loans, totalling \$ 2,3 billion, starts again. For this reason, it is essential that the current credits be used wisely and export capacity be increased. Export capacity can be built up by investment on the part of both nationals and foreigners. The government has been especially concerned to attract foreign investors, hence the speed with which it enacted the investment law. To date, interest has been shown in Indonesian raw materials (minerals, forests and the like), only slightly in manufacturing. But the amounts involved have been below expectations so far — a tremendous amount of investment will be required to expand export earning sufficiently to meet foreign exchange requirements in the next decade if development is to proceed in step with repayment of debts².

Numerous Indonesians have criticised the government for what they regard as an undue reliance on outside aid. Granted the uncertainties in the internal political affairs of the major donors, and the reluctance of some groups in Indonesia to depend so heavily on foreign assistance, it is pertinent to ask whether Indonesia has any alternative.

ALTERNATIVE FOR FOREIGN AID: RAISING RICE OUTPUT

Included in the austerity programme was an amount of some \$ 100 million for rice imports. If domestic production of rice could be increased, a considerable saving of foreign exchange would be achieved. Current imports of rice are around 1,000,000 tons a year and will continue to rise as population increases, in the absence of increased home production. All Indonesian governments have advocated self-sufficiency in rice and the present group is no exception. With the dramatic increase in the price of rice on the world market the situation is more pressing today than ever.

To increase rice production, the government is encouraging greater use of fertilizer, the use of selected seeds and irrigation — all of which have found a place in the *intentions* of previous cabinets. Hopefully, fertilizer on its own will play an important role because irrigation is costly, even if it only means repairing existing channels. Fertilizer would have to be imported but if properly used it should result in a net saving of foreign exchange as rice imports are reduced.

The organisational aspects connected with a policy of raising rice output should receive special attention. Sound policies often founder because of bottlenecks in distribution and marketing. Fertilizer has to be imported from abroad and channelled to the villages at the right time and in the right quantities. And assuming that the farmer can be persuaded to use the fertilizer, he must then be induced

to sell a portion of the increase in harvested rice. This requires incentives particularly in the form of such essentials as textiles, foodstuffs and so on. And again, the marketing organisation must play its part in getting such items into the village. This two-way traffic in goods from the main cities and ports into the villages and back along the chain to the main consuming centres has long been the subject of stresses and strains. The Chinese have been an important link in the chain throughout Indonesian history and in the post-war period this group has been harassed continuously. In more recent years, state trading companies have been assigned a more important role particularly in the importing and wholesale business. Prior to the coup, state trading was commencing to dominate the scene. The companies were frequently attacked for corruption and inefficiency but while there was undoubtedly some truth in the allegations, conditions in the economy in general were not conducive to sound business practice. Government regulations relating to the operations of the state companies were frequently altered and often contradictory.

From the beginning, the present government has tended to turn its back on excessive state interference in economic affairs, so characteristic a feature of the last years of Sukarno's presidency. In particular, it has shown little inclination to favour the state enterprises. At the same time, greater scope is being offered to the private sector. But the private sector lacks the finance and possibly the ability at this stage to contribute much to Indonesian development and it is open to question whether the Chinese can get very far alone. General Suharto has tried to control anti-Chinese campaigns but the Chinese community is often in difficulty in the business sector. In the past, the Chinese traders have played an important role in the marketing of agricultural products particularly in combination with the large-scale business houses of the Dutch. With the expulsion of the latter both the Chinese themselves and the state enterprises moved in to take over the functions of the Dutch business enterprise. Today, it is possible that a combination of state trading and private enterprise, including both indigenous and foreign domestic capital and skills, offers the most likely solution to marketing problems. In this case, it seems inevitable that the government should provide the encouragement and backing for both groups.

A well-organised marketing system will be essential if the agricultural sector is to increase production. But this is not the only factor which requires consideration. The majority of Javanese peasant farmers owns very little land, and average farm being around one acre. Such holdings do not produce enough food for their owners. On the other hand, there are those with holdings sufficiently large to enable them to produce a marketable surplus. If this latter group is large enough, there may be no necessity to introduce legislation to encourage the consolidation of holdings. Too little is known about Javanese rice farming to enable us to be dogmatic about the requirements for an increase in production but either of the ways indicated have political implications.

We cannot be sure of the land tenure conditions under which self-sufficiency in rice can be achieved, but the less change required in the present structure the quicker the goal can be achieved (and with the minimum political reaction). Other products suitable as candidates for increased production to replace imports might also be considered, but in all cases the time element is crucial.

Several possibilities therefore suggest themselves when considering ways and means whereby the government could increase its own foreign exchange earnings. In particular, we have indicated that domestic rice production does have potential for increased output and it may be possible to reduce the foreign exchange incentive to exporters. To be successful, both require an efficient marketing organization and for exports we are reminded of ex-Vice President Hatta's proposal in the mid-fifties that state trading enterprises be permitted to dominate the export sector. We have estimated the „savings“ from these sources at \$ 200 million. To this we can add a further \$ 50-80 million available to the government from the export of petroleum and petroleum products, making a total of \$ 280 million as a maximum. Whether or not the government has the organizational skills required to capture \$ 200 million of this amount is open to question.

STRUCTURAL PROBLEMS TO SOLVE

Those who argue that the Suharto government is relying unduly on foreign assistance seem to be implying that structural changes are either unnecessary or can be achieved *quickly* with the minimal dislocation to the economy. Such a view may be overly optimistic, depending on what is involved in measures to increase rice output and on the extent of re-organisation necessary in the export sector. If Suharto and his colleagues are using foreign credits to buy time to make the necessary adjustments in the economy, their present strategy may well be justified. *But if the loans are being used merely to avoid difficult decisions, nothing will be accomplished in the long run except a considerable increase in the foreign debt burden.*

Taking outside aid in the form of both credits and investments does not absolve the government from an active role in development. Encouragement of foreign private investment and the interest shown in the primary sector merely repeat the colonial experience. Enclaves do little to stimulate internal growth — a copper mine in West-Irian with excellent transport facilities and harbours, bauxite mines in Sulawesi, lumber industries in Kalimantan and Sumatra, none of these activities will spill over into a host of indigenous supporting industries as the oil industry and plantation sector in the colonial period bear witness. Such investment today will earn for Indonesia scarce foreign exchange. What matters is how such exchange is used. Export earnings were squandered in the fifties and early sixties, a repetition of that kind would be disastrous.

Two years have elapsed since the Suharto government started with implementing a rehabilitation and stabilisation programme. In that time, the major policy measures have tended to concentrate on monetary and fiscal techniques:

an anti-inflationary drive, a credit squeeze, greater reliance on the market mechanism, devaluation, balanced budgets depending on increased taxes from existing sources and revenues from the sale of foreign credits. Some have argued that this emphasis is similar to the monetarist approach as typified in the monetarist-structuralist debate in Latin America. But the debate in South America has been conducted at a rather sophisticated level and there are important differences as between Indonesia and Latin America.

President Suharto and his advisers are aware of the structuralist-type problems, as a glance at the general's guidelines for the new Five Year Plan indicates². But it is easier to implement monetarist-type policies, at least on paper. It may well be that monetarist and structuralist policies are not mutually exclusive, but rather components of a package deal. With the advent of the Development Cabinet it will be instructive to watch for new approaches to the economic issues we have already outlined. Of special importance will be the attitudes of the new government to the role of the state in both trade, industry and agriculture.

The economists in the cabinet and in President Suharto's special advisory team are able men. Several of them studied economics under Sumitro and later went on to higher degrees in American universities. Since the fall of Sukarno, professional economists have gradually been drawn into the limelight and are now playing a key role in the determination of Indonesia's economic policies. They inherited a run-down economy and face tasks which in many instances seem insurmountable. Mistakes have been made, and will be made in the future but for the first time since 1963 the government is now seriously tackling the economic problems. In designing their programmes, the economists in the government operate in a political setting in which they must rely almost entirely on the backing of President Suharto. In the near future much will depend on the co-operation between the new President and his economic advisers. That President Suharto was able to get a five-year term of office is all to the good since it means that the economists are given the opportunity to use this period to develop their policies.

K. D. Thomas
J. Panglaykim
J. Pangestu

² For some comments on the proposals for the current Five Year Plan, see our „Planning in Developing Countries: The Indonesian Experience“, *Indonesia's New Era-Development Administration*, South East Asia Trade and Aid Project, M Series No. 120, Committee for Economic Development of Australia, November 1967.

(I.M.)

Goud en valuta

De naoorlogse ontwikkeling van het internationale betalingsverkeer is gebaseerd op de koppeling van de goudprijs aan de „sterke”, onderling tegen praktisch vaste koersen inwisselbare, valuta's. Dit heeft geleid tot de gedeeltelijke verdringing van goud uit de functie van algemeen erkend waardevast monetair reservemiddel. Niet alleen verloor goud zijn vroegere monopoliepositie in deze functie, de band met de „sterke” valuta's was zo nauw, dat het „waardevaste” goud de kruipende feitelijke ontwaarding van deze „sterke” valuta's op de voet volgde en zich in deze niet van £, \$, of DM onderscheidde. In feite bleek geen metaal zo weinig waardevast als juist goud! (Die metalen waarvan de massaproductie en -toepassing pas na de oorlog een feit werd buiten beschouwing gelaten.)

Zou deze ontwikkeling zich hebben voortgezet, dan zou een situatie waarbij de goudproductie niet langer geabsorbeerd zou kunnen worden waarschijnlijk zijn geworden, en een vertrouwenscrisis in de goudprijs denkbaar. De totale verdringing van goud als monetair reservemiddel zou de uiterste consequentie van een dergelijk proces zijn geweest: Temeer waar, wanneer goud en „sterke” valuta's als reservemiddel even goed zijn, goud in het nadeel is, omdat goud niet, tegoeven in valuta wél rentedragend zijn te maken. Bij particuliere beleggers heeft dit de zeker relatieve verdringing van goud in de hand gewerkt.

Tegengestelde factoren hebben de laatste jaren de bovengeschetste ontwikkeling eerst geremd; een omgekeerde ontwikkeling behoort nu zeker tot de mogelijkheden. Het verdwijnen van de jaarlijkse goudproductie in handen van particulieren was een van de eerste tekenen van het kerend getij. De devaluatie van het pond leidde tot de eerste ernstige naoorlogse crisis, waarbij niet alleen het vertrouwen in het pond als monetair reservemiddel aan het wankelen werd gebracht, maar het vertrouwen in de geschiktheid van alle valuta's als monetaire reserve, d.w.z. van het hele na de oorlog gegroeide monetaire systeem, werd geschokt.

EMOTIES EN GOUDPOLITIEK

Hoewel ik mij goed bewust ben van het verschil tussen de vragen „wat is nu wenselijk dat er gebeurt?” en „wat gaat er gebeuren?”, m.a.w. geen overdreven voorstelling heb van de mogelijkheden om economische (en maatschappelijke) ontwikkelingen te beïnvloeden, laat staan te beheersen, zie ik het toch als taak voor economen, die met theoretisch-monetaire problemen hebben geworsteld, tot de slotsom te komen wat nu de meest wenselijke monetaire politiek is.

In ieder geval heeft het naoorlogse monetaire systeem zeker niet slechter gewerkt dan welk vooroorlogs systeem dan ook, en alleen daarom reeds is de politiek van de centrale banken om dit systeem te verdedigen op meer dan „emotionele” overwegingen gebaseerd. Bovendien lijken me er ook wel betere argumenten voor te vinden dan Prof. Dr. H. W. J. Wijnholds in de kolommen van *Business Week*, *Time* en *The Wall Street Journal* aantrof¹. Vermoedelijk zelfs in die kolommen, al vormen deze toch een

vreemde plaats om er de bronnen van monetaire wijsheid te zoeken.

Prof. Wijnholds pleit, of laat ik liever zeggen meent, omdat pleiten een rationeel betoog met een conclusie vooronderstelt, dat alleen een drastische devaluatie van de dollar tot 50-30% van de huidige (goud)waarde een oplossing kan bieden. Niet duidelijk is of alle andere valuta's deze devaluatie moeten volgen, en zo ja in dezelfde mate, cf dat Prof. Wijnholds meent dat wanneer alle landen de goudprijs in dezelfde mate verhogen er in feite geen devaluatie heeft plaatsgevonden. Wanneer de devaluatie niet gelijkmatig zou zijn, hoe ziet Prof. Wijnholds dan de problemen, samenhangend met de gewijzigde concurrentieverhoudingen? Zowel die problemen die direct met de onderlinge betrekkingen van de landen samenhangen, als die, welke ontstaan in de verschillende landen ten gevolge van de totaal gewijzigde concurrentieverhoudingen? Vragen die niet aan de orde zijn gesteld en die we ook maar laten rusten.

In ieder geval zou een dergelijke, al dan niet algemene devaluatie tot het volledig opzeggen van het vertrouwen in welke valuta dan ook betekenen. De rol van valuta's als monetair reservemiddel zou eerst internationaal zijn uitgespeeld, maar als logische consequentie ook nationaal sterk verminderen, omdat goud ook in de particuliere sfeer een toenemende betekenis zou krijgen als beleggingsvorm, en iedere andere vorm van geld in betekenis zou afnemen. Verder devaluaties zouden zeer wel het begin kunnen zijn van een sneeuwbalproces met inflatie en afbraak van het volledig kredietstelsel, of m.a.w. met een absolute financiële en economische crisis als eindresultaat.

WAT IS EEN JUISTE GOUDPRIJS?

Iedere geldcirculatie, d.w.z. elk betalingsverkeer met geld als betalingsmiddel, vereist een bepaalde hoeveelheid geldbezit, reserve in de geldvorm verdeeld (zij het bij lange na niet gelijkmatig) over alle economische eenheden. De „waarde”, de totale koopkracht, zal bij een dynamisch in evenwicht verkerende economie en bij een bepaalde omloopsnelheid van het geld in een bepaalde verhouding staan tot de som der waarden die bij alle betalingen wordt gerealiseerd. Niet de som der geldeenheden, of dit nu ounces goud of aantallen munteenheden zijn, bepaalt de waarde of beter de koopkracht van deze som, maar omgekeerd wordt de prijs, de koopkracht van deze eenheden bepaald door hun evenredig deel van deze totale koopkracht. De feitelijke koopkracht van alle geldbezit, ook wanneer dit niet aan de geldcirculatie heeft deelgenomen, wordt door dit circulatieproces bepaald.

Een ernstige financiële crisis zou tot gevolg hebben, dat alleen goud de functie van internationaal monetair reservemiddel zou moeten vervullen. De totale „waarde”, koopkracht van de gecombineerde deviezenpotten, zou door

¹ Zie o.a. de bijdragen van Prof. Wijnholds in *ESB* van 3 en 24 juli, alsmede 7 augustus jl.

dezelfde hoeveelheid goud, die nu maar een deel van deze deviezenpotten uitmaakt, moeten worden gerepresenteerd, omdat de nu nog sterke valuta's dan niet meer geschikt zijn om als algemeen monetair reservemiddel te dienen. Alleen reeds uit dien hoofde zou de in de nu „sterke” valuta's genoteerde goudprijs tot een veelvoud kunnen stijgen (de verdringing zou natuurlijk niet volledig zijn, omdat het werkelijke betalingsverkeer in de verschillende valuta's blijft plaatsvinden, en daarvoor uiteraard ook reserves nodig zijn. Slecht geld verdrijft goed geld, i.c. goud, uit de circulatiesfeer, omdat goed geld slecht geld uit de reservefunctie verdrijft).

Handelstransacties zouden weer werkelijk en niet alleen theoretisch in goud genoteerd moeten worden, zeker wanneer de afwikkeling wat meer tijd vergt. Bilateraal handelsverkeer zou weer in betekenis toenemen. Ook in de particuliere sector zou de betekenis van goud als beleggingsobject toenemen, en hier de respectieve nationale valuta's verdringen. Het zou een illusie zijn te geloven dat op den duur afvloeiing van goud uit de nationale reserves te voorkomen zou zijn.

Tot nu toe hebben we een constante behoefte aan monetair reservemiddel, althans een constante hoeveelheid koopkracht aangenomen. Een van de fundamentele oorzaken van de monetaire moeilijkheden schuilt echter juist in de wisselende vraag naar betrekkelijk liquide middelen bij een relatief gelijkblijvende koopkracht. Deze vraag hangt mogelijk af van het verloop van de conjunctuur. Onttrekking van kapitaal aan het economisch reproductieproces in de vorm van monetair reservemiddel versterkt in een wisselwerking de crisistendenzen.

Samenvattend: er is geen natuurlijk niveau voor de goudprijs, waarbij automatisch alle monetaire problemen zijn opgelost. Anderzijds sluit in principe geen enkel niveau een evenwichtig internationaal monetair systeem uit. Dit evenwicht zou steeds slechts het resultaat kunnen zijn van een ontwikkeling waarbij het vertrouwen in de inwisselbaarheid van de voornaamste valuta's is hersteld, een vertrouwen dat met de hele economische ontwikkeling samenhangt.

BETALINGSBALANS EN VALUTA

Men is sterk geneigd een nauw en haast wel exclusief verband te leggen tussen betalingsbalans en valutakoers. Toch moeten ook hier vraagtekens worden geplaatst. Een betalingsbalans is een tamelijk willekeurige momentopname van een tamelijk willekeurig deel van de nationale reserves en zelfs van de nationale bezittingen en verplichtingen. Geen rekening wordt gehouden met, om slechts enige belangrijke factoren te noemen:

- de stand van de (internationale) vorderingen en schulden van de handelsbanken, laat staan van de exporterende en importerende bedrijven;
- de totale vorderingen van buitenlandse circulatiebanken op het betreffende land (grote dollarbedragen maken bijv. deel uit van de officiële reserves van nationale banken; schattingen waarvan de waarde moeilijk te beoordelen is spreken zelfs voor de Verenigde Staten van een bedrag dat de goudreserves overtreft²);
- goudbezit in particuliere handen;
- veranderingen in voorraden die ingevoerd moeten worden;
- het saldo van het effectenbezit;
- het saldo van de directe investeringen in het buiten-

land en van de buitenlandse investeringen in het eigen land. Deze laatste factor doet bijv. de glans van de West-Duitse deviezenpot verbleken. Overigens is dit saldo moeilijk te bepalen. Deze kapitalen leiden hun eigen leven, nemen deel aan het accumulatieproces, zullen enerzijds in het algemeen dus aangroeien. Anderzijds integreren ze in de respectieve nationale economieën, en kunnen zacht uitgedrukt niet als middelen van de eerste liquiditeit van het moederland worden aangemerkt.

Nog sterker geldt dit voor het nationaal produkt, dat, hoe groot het op zich zelf ook mag zijn, toch in een bepaalde fase niet in staat blijkt de betalingsbalans in de gewenste richting te sturen.

Ook het verband tussen wisselkoers en betalingsbalans is niet zo eenvoudig en direct als het theoretisch zou moeten zijn. We zien dit duidelijk in het geval van de Engelse devaluatie. Het gunstige effect dat de nieuwe wisselkoers op de Engelse concurrentiepositie zou moeten hebben is niet zo duidelijk in het werkelijk verloop van de handelsbalans af te lezen. Anderzijds heeft Jenkins' bestedingsbeperking (misschien na de juli-cijfers) meer invloed op de handelsbalans dan de veel ingrijpendere devaluatie.

Een recente Westduitse studie van *de verhouding tussen reële koopkracht en officiële wisselkoers*, gebaseerd op een verbruiksgoederenpakket, leidde tot een opstelling³ die mij in de eerste plaats verbaast om de grilligheid van de volgorde (cijfers goeddeels afgeleid van een beeldstatistiek; het gaat ook om de globale verhoudingen, niet om de absolute juistheid van de cijfers die toch nooit op eenheid bij dit soort vergelijkingen te bepalen is).

Japan	67	Turkije	102
Ver. Staten, Canada ..	68	Denemarken, India ..	103
Venezuela	69	Tunesië	104
Ghana	78	Zuid-Afrika	106
Zweden, Peru	82	Brazilië	108
Zwitserland	87	Nederland	109
Finland	89	Spanje, Luxemburg ..	110
Italië	91	Groot-Brittannië	111
Frankrijk, Uruguay ..	92	Kenya	113
Noorwegen	93	Argentinië, Ceylon ..	114
België	94	Australië	119
Oostenrijk, Israël, Hon-		Columbia, Nieuw-Zee-	
garije	97	land	123
Mexico, Portugal	98	Joegoslavië	143
West-Duitsland, Chili ..	100		

Verskil in produktiviteit, in vertrouwen munteenheid, de produktie van voedsel voor de wereldmarkt, de mate van integratie van de plattelandseconomie kunnen achteraf bepaalde posities verklaren. Blijft het feit, dat in de praktijk grote verschillen in concurrentiepositie bestaan zonder dat dit noodzakelijk tot een crisis van de betalingsbalanspositie leidt.

Verschillen in produktiviteit, afhankelijkheid van één of weinige aan prijsschommelingen onderhevige produktén, structurele moeilijkheden door technische en economische ontwikkelingen, al deze factoren die internationaal tot verschuivingen in de onderlinge posities van de verschillende landen leiden, en verstoringen in de handelsbalans zo gemakkelijk verklaren, komen in praktisch ieder land voor. Welke problemen ze ook opwerpen, er is er geen bij die lijkt op betalingsbalansproblemen. Kennelijk lossen deze

² Zie bijv. *The Economist* van 20 juli jl., blz. 56.

³ *Internationaler Vergleich Verbraucherpreise*. S. Guckes, Statist. Bundesamt. Heft 6, juni 1968, blz. 292/298.

zich bij een voldoende geïntegreerd monetair systeem geruisloos op.

Duidelijk is, wanneer we dit probleem van de concrete kant benaderen, d.w.z. de verschillende economieën opvatten als goederen- (en diensten)producerende eenheden, dat de hele buitenlandse handel een marginaal verschijnsel wordt (wat ze ook is voor de meeste landen, zeker de grotere of de minder ontwikkelde landen), waarbij uiteindelijk waren tegen waren worden geruild en de prijsverhoudingen de nationale importmogelijkheden natuurlijk beïnvloeden, maar voor het proces an sich geen beslissende rol spelen. Zo exporteerden Rusland en Roemenië van 1860-1910 graan dat naar de grootgrondbezitters vloeide en „over” was, onafhankelijk van de wereldmarktprijzen. Met de prijzen wisselden slechts de importmogelijkheden van de grondbezitters, of de snelheid van hun schuldtoename.

Ook centraal geleide landen wikkelen op deze wijze hun internationale handel af. De minder centraal geleide landen bereiken eenzelfde effect door steun aan industrieën (nationaal gezien meestal goedkoper dan massa-werkloosheid), als zodanig een noodzakelijk middel tot nationale ontwikkeling. Deze tendens van nationale autonomie is zeker ook een van de storende factoren voor het „mechanisme” valutakoers-netto handelssaldo.

Het is niet noodzakelijk deze kwestie uitputtend theoretisch te belichten. Ik zou er niet toe in staat zijn. Maar wel meen ik dat los van alle theoretische beschouwingen, *de hedendaagse werkelijkheid tot enige terughoudendheid noopt bij het leggen van een al te nauw verband tussen wisselkoers en handelsbalans, laat staan betalingsbalans.* Diezelfde terughoudendheid is dus noodzakelijk om het effect van een devaluatie te schatten.

DE PRAKTISCHE MAATREGELLEN

Wat moet er gebeuren? Het is natuurlijk onzinnig te menen dat met welke maatregelen dan ook de monetair crisis snel op te lossen zou zijn. Het gaat er om bepaalde processen zoals deze concreet zijn ontstaan, zo goed mogelijk te begrijpen en door bepaalde maatregelen te proberen deze zich in een meer gewenste richting te laten ontwikkelen.

De centrale banken voeren zoals bekend een verdedigende politiek. Zij namen daarbij de volgende maatregelen:

- Ontwikkeling van internationaal krediet, d.w.z. van de centrale banken onderling. Ongetwijfeld liggen hier nog mogelijkheden, al lijkt het er in de praktijk op dat hier geen sprake is van een systematische politiek, doch dat de schuldeisers hun vorderingen zien als het onder de gegeven omstandigheden minst slechte, als een onvermijdelijk kwaad.
- De splitsing van de goudmarkt in een officiële bevroren markt en een vrije markt die onder de druk van de jaarlijkse goudproductie zou moeten komen te staan, is een nieuw element. Door het instellen van een termijnmarkt voor goud zou de feitelijke effectiviteit van het op de vrije markt aanwezige goud nog aanzienlijk toenemen. Het grote gevaar hier ligt in de mogelijke aantasting van de verschillende nationale valuta's. De geschiedenis en het heden van Frankrijk maken dit duidelijk. Blijken de maatregelen om het vertrouwen in de valuta's te herstellen minder effectief op de lange termijn, dan zou deze vrije markt ongetwijfeld als een boemerang gaan werken.

De uiteindelijke verbetering moet natuurlijk komen van een stabilisatie van de verschillende nationale econo-

mieën, zowel door maatregelen van de huidige deviezenverliezers als van de deviezenverdieners. Daarbij geloof ik niet in algemene, ongedifferentieerde maatregelen die er op gericht zijn globaal het consumptiepeil of de produktiviteit te beïnvloeden. Deze maatregelen sorteren hoogstens effect op langere termijn, en dan nog vaak tegengesteld aan de eigenlijke opzet.

Het is, uitgaande van ons concrete model, trouwens moeilijk in te zien dat vervanging van een binnenlandse produktiesector, ook al is deze technisch achtergebleven, door import, ook al is deze laag geprijsd, tot een verbetering van de handelsbalans leidt. Consumptieve beperking van goederen die deviezen eisen, of van die produkten waar reeds een behoorlijke export van is, door gerichte invoerheffingen en omzetbelastingverhogingen, vormt een sneller werkend, beter te hanteren en te doseren middel. Gelijktijdige vermindering van kostprijsverhogende heffingen op goederen met per saldo weinig in- of uitvoer kunnen voor een constante belastingdruk zorgen (ook eventueel prijsvermindering van directe levensbehoeften met een weinig elastische vraag). Uiteraard dienen tegenovergestelde maatregelen te worden genomen bij een aanhoudende positieve betalingsbalans. Prijsverlaging van veel geëxporteerde goederen, naast verlaging van invoerheffingen, zouden het evenwicht weer zo snel mogelijk moeten herstellen.

Door de overdreven betekenis die men internationaal aan een zeer positieve handelsbalans hecht en de overschatting van het effect van algemene maatregelen om de produktiviteit te verhogen of de consumptie te verlagen op de handelsbalans, is er een situatie ontstaan waarbij directe en tijdelijke maatregelen om deze balans te beïnvloeden internationaal niet gewaardeerd worden. In internationale overeenkomsten wordt hier óf weinig aandacht aan besteed, omdat dergelijke maatregelen als een voorlopig onvermijdelijk kwaad worden beschouwd waar men maar beter over zwijgen kan, óf ze worden min of meer uitgesloten. Door een actieve in- en uitvoerpolitiek die zich echter beperkt tot de minimale behoeften van een betalingsbalansevenwicht, met als tegenpool een op de concrete bedrijfstakken gerichte politiek van alzijdige ontwikkeling, onder handhaving van volledige werkgelegenheid en een rationeel geleid toenemend verzorgingsniveau, individueel zowel als collectief, kan onmogelijk het internationaal handelsverkeer worden geremd. Een dergelijke politiek is bovendien een goed kader voor de ontwikkeling van landen met welk ontwikkelingspeil en welk politiek systeem dan ook.

J. Buijs

(I.M.)

WARMTE	TECHNIEK
BEUKERS	SCHIEDAM

Mededelingen

F. DE VRIES-LEZINGEN 1968

Het College van Regenten van de Professor F. de Vries Stichting deelt mee dat op 8 en 9 oktober a.s., beide dagen om 10.00 en 11.00 uur, Dr. Edward Mishan (London School of Economics and Political Science) op uitnodiging van de Stichting een viertal lezingen zal houden over het onderwerp: „The present use of welfare economics”.

Dr. Mishan is o.a. de schrijver van het voor lezers van *ESB* niet onbekende boek *The Costs of Economic Growth* (zie daarvoor de gelijknamige speciale nummers van *ESB* van 20 maart en 24 april jl.).

De lezingen zullen plaatsvinden in het gebouw van de Universiteit van Amsterdam, Oudemanhuispoort 4, Amsterdam.

Aanvragen voor toegangskaarten te richten tot de Prof. F. de Vries Stichting, P. de Hoochweg 118, Rotterdam-6, tel. (010) 25 65 20.

CURSUSSEN BEDRIJFSBELEID EN PERSONEELSTIJDSCRIFTEN

De Federatie van de Katholieke en Protestants-Christelijke Werkgeversverbonden organiseert dit jaar een *Cursus Bedrijfsbeleid*, die ten doel heeft directieleden, toekomstige directieleden en staffunctionarissen een wetenschappelijk verantwoorde en aan de praktijk getoetste bijvorming te geven. De lessen worden verzorgd door hoogleraren, in het bedrijfsleven werkzame deskundigen en medewerkers van het secretariaat van de Federatie van de Katholieke en Protestants-Christelijke Werkgeversverbonden.

De cursus vangt aan op *donderdag 3 oktober 1968* en bestaat uit 18 bijeenkomsten (waarvan 1 excursie), waarin telkens twee onderwerpen op het gebied van bedrijfs- en personeelsbeleid worden behandeld. De bijeenkomsten worden elke veertien dagen op donderdag in het gebouw van de Katholieke Hogeschool, Hogeschoollaan 225 te Tilburg gehouden, van 14.30-19.45 uur, onderbroken door een gezamenlijke koffietafel.

Dezelfde Federatie organiseert dit najaar een *Cursus voor redacteuren van personeelstijdschriften*. Deze cursus beoogt de hoofd- en eindredacteur en zijn voornaamste medewerkers, bijv. de leden van de redactieraad, een zodanige journalistieke bijvorming te geven dat het personeelstijdschrift op meer doelmatige en voor de lezers meer interessante wijze zal kunnen zijn: een instrument bij de voorlichting over de eigen onderneming en een hulpmiddel ter verbetering van de communicatie en van de onderlinge verhoudingen in de onderneming.

onroerend goed

- beheer
- beoordeling van bouwplannen
- controle op uitvoering
- advies bij koop en bouw

MAATSCHAPPIJ VOOR
KAPITAALSGOEDEREN N.V.

Keizersgracht 634 - Amsterdam-C. Telefoon 020-23 71 33

(I.M.)

In de cursus zullen tevens tijdschriften van de deelnemende redacteuren geregeld aan een kritische bespreking worden onderworpen.

De cursus, die één dag per vier weken in Den Bosch wordt gehouden, bestaat uit 7 bijeenkomsten en zal op *24 september 1968* een aanvang nemen.

Aanmelding voor beide cursussen kan geschieden bij het secretariaat van de Federatie van de Katholieke en Protestants-Christelijke Werkgeversverbonden, Raamweg 32, 's-Gravenhage, tel. 070-183160, toestel 2, Meij. ter Marsch. Nadere inlichtingen worden daar gaarne verstrekt.

HARKNESS FELLOWSHIPS

De Commonwealth Fund is een Amerikaans fonds, dat in 1918 met kapitaal van de familie Harkness gesticht werd. Hieruit wordt o.a. een zeer breed opgezet internationaal beurzenprogramma gefinancierd, dat in de afgelopen jaren reeds een aantal begaafde Nederlanders in staat stelde in de Verenigde Staten hun kennis te verrijken door studie of onderzoek. Voor Nederland zullen voor een studieperiode van 12 tot 21 maanden, ingaande september 1969 twee à drie beurzen beschikbaar komen.

Met uitzondering van de studie in de medicijnen komen alle mogelijke studiegebieden in aanmerking, dus ook die, waarin in Nederland geen universitaire opleiding mogelijk is, zoals bijv. schone kunsten, journalistiek e.d. Wel wordt uiteraard verwacht dat men in die vakken, evenals het geval is met universitaire opleidingen, de daarvoor bestaande hogere opleiding heeft voltooid. Zeer hoge eisen worden gesteld wat betreft deskundige kennis en persoonlijke capaciteiten; leeftijd van ca. 25 tot ca. 30 jaar.

Zij, die naar deze beurzen willen solliciteren, kunnen zich, onder opgave van leeftijd, opleiding en eventuele huidige werkkring, tot 30 oktober 1968 voor nadere inlichtingen wenden tot het Nederland-Amerika Instituut, Museumplein 4, Amsterdam, tel. (020) 72 22 80.

(I.M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Geld- en kapitaalmarkt

GELDMARKT

Hoewel op de tweede september de markt verruimd werd met ca. f. 60 mln. aan vervallend schatkistpapier en ca. f. 100 mln. aan rente- en aflossingsbetalingen van het Rijk, terwijl voorts verkoop van deviezen voor een bedrag van ruim f. 47 mln. aan de Nederlandsche Bank voor enige ruimte zorgde, hadden verkrappende factoren toch verre de overhand. De positie van de banken tegenover de centrale bank wijzigde zich met een kleine f. 300 mln., deels via een teruggelopen tegoed (f. 124 mln.), deels via stijging van opgenomen voorschotten (f. 173 mln.). Voor deze situatie was ten dele de normale ultimostijging van de bankbiljettencirculatie verantwoordelijk (ditmaal met f. 215 mln.). Daarnaast echter zorgden de banken zelf voor verkrapping door afname van zeer grote bedragen aan schatkistpapier: reeds de eerste dag waarop de Agent de afgifte hervatte, werd voor bijna f. 190 mln. geplaatst — grotendeels biljetten, een bedrag dat de orde van grootte van een Staatslening benadert. Bijna een derde hiervan betrof overigens herbelegging van het hierboven reeds genoemde vervallende schatkistpapier. De indruk bestaat, dat ook in de week volgend op de tweede nog voor ten minste f. 50 mln. is geplaatst.

De haast van de banken zoveel mogelijk af te nemen tegen — in vergelijking tot de periode voor 20 augustus — onveranderde condities, bleek juist gezien: met ingang van

de negende september werden de afgiftecondities voor de schatkistbiljetten met $\frac{1}{16}\%$ verlaagd tot resp. $5\frac{1}{8}\%$, $5\frac{1}{4}\%$ en $5\frac{3}{8}\%$ voor resp. 3-, 4- en 5-jaars papier. De 4-maandspromessen worden echter nog onveranderd tegen $4\frac{7}{16}\%$ disconto afgegeven.

KAPITAALMARKT

Na de eerste $6\frac{3}{4}\%$ B.N.G.-lening is ook de uitgifte van de tweede tranche, eveneens groot f. 100 mln., een groot succes gebleken. Dat de eerste notering het reeds tot $100\frac{3}{8}\%$, 1% boven de uitgiftekoers, kon brengen spreekt in dit opzicht duidelijke taal. Niet alleen het ingeschreven bedrag, maar — wat belangrijker is — ook de reële vraag moet voor beide leningen een flink stuk boven het gevraagde kapitaal hebben gelegen. De lichte verdere ontspanning op de kapitaalmarkt heeft ook de afgelopen week zich geuit in een kleine daling van het rendement voor langlopende leningen, een situatie die goed past bij het vrij optimistische beeld, dat de president van de Nederlandsche Bank dezer dagen ten aanzien van de Nederlandse economie schetste en waaruit een tendens tot evenwichtsherstel naar voren kwam.

Op de aandelenmarkt is van evenwicht allerminst sprake. Hier lijkt de vraag thans lang niet altijd reële achtergronden te hebben, doch in vele gevallen voor-

TECHNISCHE HOGESCHOOL EINDHOVEN

De Technische Hogeschool Eindhoven vraagt voor de

DIENST FINANCIËN EN ADMINISTRATIE

een

PLAATSVERVANGEND HOOFD

Tot de voornaamste taken van de Dienst behoren:

- het voorbereiden en uitvoeren van het financiële beleid (begroting, krediettoewijzingen en -bewaking, jaarrekening, het meerjarig financiële schema, en incidentele financiële adviezen);
- het voeren van de centrale administratie (financiële hoofdadministratie, salarisadministratie, inventaris- en magazijnadministratie, kostprijsadministratie, studentenadministratie en post- en archiefzaken);
- de centrale inkoop.

In verband met de omschakeling van de huidige mechanische administratie naar een automatische informatieverwerking, zal de nieuwe functionaris aanvankelijk een deel van zijn aandacht moeten besteden aan een heroriëntering met betrekking tot de coördinatie en integratie van de diverse administraties der hogeschool.

Geleidelijk aan zal de functionaris bij de leiding van de gehele dienst worden betrokken. Bij gebleken geschiktheid bestaat de mogelijkheid te zijner tijd tot opvolger van het huidige hoofd van dienst te worden benoemd.

Voor een goede vervulling der functie is vereist dat kandidaten beschikken over:

- een grondige kennis en ervaring op het gebied van de overheidsfinanciën en -administratie;
- kennis van de toepassingsmogelijkheden van de moderne informatieverwerkende apparatuur;
- leidinggevende en goede contactuele eigenschappen.

Gezien de eisen gaan de gedachten uit naar een econoom of accountant in de leeftijd van 35 tot 45 jaar.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van nummer V.1744, te richten aan het hoofd van de centrale personeelsdienst van de technische hogeschool, Insulindelaan 2, Eindhoven.

namelijk te berusten op speculaties op overnemingen, die overigens — naarmate de koersen verder worden opgedreven — juist daardoor uiteraard minder aantrekkelijk worden voor de overnemers. Een voor Nederland ongevoel schouwspel was de touwtrekkerij tussen het Rijn-Schelde concern en de V.M.F. om Wilton-Fijenoord-Bronswerk. De escalatie eerder deze zomer van geruchten, aangekondigde en ingetrokken communiqués, officiële ontkenningen en verstrekte communiqués, werd in de afgelopen dagen voortgezet met biedingen, tegenbiedingen, advertenties en communiqués waarin zelfs onvoorwaardelijk gedane toezeggingen na enkele uren weer werden ingetrokken. Het is duidelijk, dat het evenwicht in de onderlinge verhoudingen hier nog niet gevonden is. De houders

van aandelen en converteerbare obligaties Wilton-Fijenoord-Bronswerk, de ondernemingen waar het tenslotte om begonnen was, voeren er intussen wel bij. Hun collega's van de twee overnemende ondernemingen zullen wat meer geduld moeten hebben voor zij de vruchten van de overneming zullen plukken, nu voor Wilton belangrijk meer is betaald dan oorspronkelijk in de bedoeling lag. Niet goed gevaren in de overnemingsgeruchtenkoorts hebben aandeelhouders Nievelt-Goudriaan, waar een relatief hoog overnemingsbod werd afgewezen en vervangen door een onderhandse kapitaaluitbreiding met ca. 45%. Curieus hierbij was, dat twee gebruikelijke instituten om invloeden van derden te weren — niet-royeerbare certificaten en prioriteitsaandelen — hier blijkbaar ontoereikend waren.

**Hoogovens IJmuiden vraagt voor de hoofdafdeling
Deelnemingen een**

bedrijfseconoom

Deze hoofdafdeling heeft als stafafdeling van de raad van bestuur onder meer tot taak het onderhouden van de contacten met de dochterondernemingen van Hoogovens, het analyseren van de gang van zaken aldaar en het opstellen van adviezen aan de raad van bestuur over het ten aanzien van deze ondernemingen te voeren beleid.

De gevraagde bedrijfseconoom zal in het kader van deze taak worden belast met de zorg voor een aantal van genoemde dochterondernemingen, deels zelfstandig, deels als medewerker van een van de andere functionarissen van de hoofdafdeling.

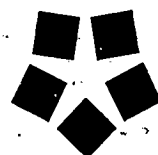
Voor een goede vervulling van deze functie, die vele contacten met zich brengt met de directies en functionarissen van diverse dochterondernemingen en met medewerkers van Hoogovens, is noodzakelijk:

- ervaring in het analyseren van resultatenoverzichten en balansen en in het beoordelen van investeringsvoorstellen
- belangstelling voor organisatievraagstukken.

Leeftijd ca. 30 tot 35 jaar.

Sollicitaties met beschrijving van opleiding en ervaring worden, onder vermelding van ons nummer ED 237, ingewacht bij de afdeling Management Development. Nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden verkregen bij de heer E. Boersma, tel. 02510 - 91284.

HOOGOVENS IJMUIDEN

KOERSSTAAT

Indexcijfers aandelen (1953 = 100)	29 dec.	H. & L.	30 aug.	4 sept.
	1967	1968	1968	1968
Algemeen	374	433 — 359	426	433
Internationale concerns	514	624 — 495	607	621
Industrie	357	390 — 341	389	390
Scheepvaart	109	118 — 102	116	117
Banken en verzekering	185	210 — 179	210	210
Handel enz.	168	190 — 160	181	190

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen ¹

Kon. Petroleum	f. 155,60	f. 181,20	f. 184,90
Philips	f. 127,40	f. 141,05	f. 144,80
Unilever, cert.	f. 108,40	f. 130,20	f. 132,50
Zout-Organon	f. 160,—	f. 179,90	f. 182,50
Hoogovens, n.r.c.	f. 125,40	f. 114,10	f. 117,—
A.K.U.	f. 66,—	f. 88,45	f. 92,10

	29 dec. 1967	H. & L. 1968	30 aug. 1968	4 sept. 1968
AMRO-Bank	f. 47,20		f. 58,40	f. 58,80
Nat. Nederlanden	619		718	700,5
K.L.M.	f. 276,—		f. 178,60	f. 182,50
Robeco	f. 228,40		f. 249,45	f. 252,50
New York				
Dow Jones Industrials	905	924-825	896	921
Rentestånd				
Langlopende staatsobligaties ² ..	6,27		6,50	6,46
Aandelen: internationalen ² ..	4,0		3,7 ³	3,7 ⁴
lokalen ² ..	4,2		4,1 ³	3,8 ⁴
Disconto driemaands schatkist- papier	4½		4 ^{7/16}	4 ^{7/16}

¹ Aangepast voor kapitaalwijzigingen.² Bron: Amsterdam-Rotterdam Bank.³ 28 juni.⁴ 30 augustus.

Drs. R. L. Boissevain

de rijksoverheid vraagt

voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken

t.b.v. de Directie Integratie Europa

jonge academici vac. nr. 8-4735/0936

die betrokken zullen worden bij de formulering en uitwerking van het Nederlands beleid t.a.v. de Europese integratie, met name in de EEG. Zij zullen worden belast met de behandeling van verschillende politieke, juridische en andere beleidsvraagstukken die zich bij de Europese eenwording voordoen. De werkzaamheden brengen veelvuldige contacten met zich mee zowel interdepartementaal als in het buitenland.

Vereist: voltooide academische opleiding in de juridische, economische of politicologische wetenschappen. Voor een der vacatures strekt bovendien kennis van het Europese recht tot aanbeveling, aangezien de betreffende medewerker mede zal worden belast met de behandeling van juridische en institutionele vraagstukken.

Leeftijd max. 35 jaar.

Standplaats 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, tussen f 1265,- en f 2108,- per maand.

voor het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening

t.b.v. de afdeling Financiering-Woningbouw van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en de Bouwnijverheid

stafmedewerker financiering woningbouw vac. nr. 8-4740/0936

die het hoofd van de afdeling terzijde zal staan bij de voorbereidende behandeling van beleidsvraagstukken betreffende financiële steun van de overheid voor de volkshuisvesting. De functie brengt vele contacten binnen en buiten het departement met zich mee.

Vereist: doctoraal-examen Ned. Recht of Economie; leeftijd tot ca. 35 jaar.

Standplaats 's-Gravenhage.

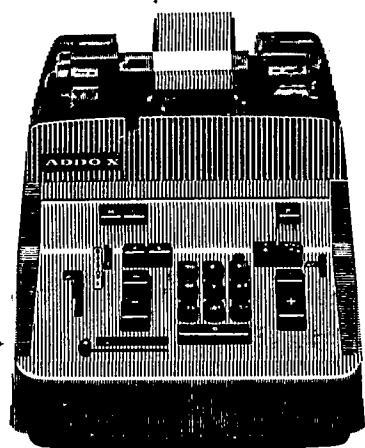
Salaris max. f 2108,- per maand; promotiemogelijkheid niet uitgesloten.

Schriftelijke sollicitaties onder het bij de gewenste functie vermelde vacaturenummer (voor elke vacature een afzonderlijke brief) zenden aan de Rijks Psychologische Dienst, Prins Mauritslaan 1, 's-Gravenhage.

AOW-premie voor Rijksrekening. De salarissen zijn exclusief 6% vakantie-uitkering

ADDO

MEANS BUSINESS

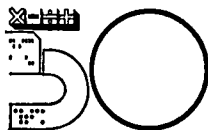
Als Uw ADDO rekenmachine niet meer voldoet,
ligt dat niet aan ons. Dat ligt dan aan U:

Uw bedrijf groeit. Gefeliciteerd!

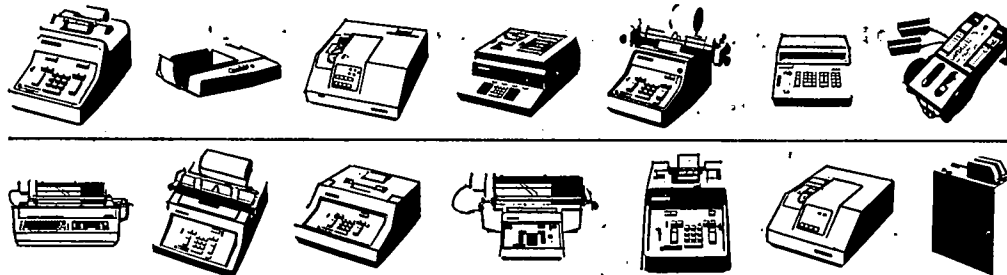
U hebt een ADDO nodig die opnieuw met de
groei méé kan. Er desnoods op vooruit loopt.
Zo'n ADDO is er natuurlijk.

Neem bv het nieuwe model 4683. Niet alleen,
biedt hij onverwachte, volkomen nieuwe
mogelijkheden - hij heeft ook één andere
vormgeving. U ziet dat Uw bedrijf groeit.
Aan Uw nieuwe ADDO rekenmachine.

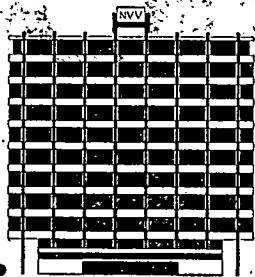
ADDO introduceert dit jaar ook een
schrijvende- en drie modellen van een niet-
schrijvende elektronische rekenmachine.

30
YEARS
OF
SERVICE
TO
BUSINESS

ADDO NEDERLAND NV Koningin Emmakade 193 Den Haag telefoon 070 657823

NEDERLANDS VERBOND VAN VAKVERENIGINGEN

roept sollicitanten op voor de vacature

SOC. ECONOMISCH MEDEWERKER INTERNATIONALE DIENST

(mnl. of vrl.)

Zijn/haar taak zal bestaan uit :

- het leiding geven aan de internationale afdeling van het verbond;
- het bestuderen van nationale en internationale ontwikkelingen op algemeen en sociaal-economisch terrein;
- het voorbereiden van het beleid t.a.v. actuele onderwerpen in internationaal verband, met name in E.E.G.-verband.

Vereist wordt :

- een goede kennis van de internationale sociaal-economische problematiek;
- zeer goede kennis van de vreemde talen.
Inzicht in de structuren van de nationale en internationale vakbeweging strekt tot aanbeveling.

Geboden wordt :

- salaris volgens CAO;
- 20 dagen vakantie en 8 procent vakantietoeslag;
- premievrij pensioen;
- gunstige ziektekostenverzekering.

Reflectanten voor deze functie dienen bereid te zijn zich te onderwerpen aan een psycho-technisch onderzoek.

Sollicitatiebrieven te richten aan het Hoofd van de afdeling Personeelszaken van het NVV, Plein '40-'45, nr. 1 te Amsterdam.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Advertentie-afd. E.-S.B. - Postbus 42 - Schiedam

630.25

Reken voor uw bedrijfsverlichting ook met de W van Wattverliezen

Het voorschakelapparaat van een „TL”-lamp moet aan hoge technische eisen voldoen. Dit eist de toepassing van technieken, die Philips als weinigen beheerst. Geringe watt-verliezen, kleine afmetingen en een lange levensduur zijn daarom de kenmerken van Philips voorschakelapparaten. Minimale watt-

verliezen kunt u moeilijk controleren. Maar met Philips bedrijfsverlichting hebt u zekerheid.

PHILIPS „TL”-verlichting:

- Hoog rendement - Blijvend goede lichtopbrengst
- Grote bedrijfszekerheid
- Minimale wattverliezen
- Vol-

komen aanpassing aan elke bedrijfs-situatie.

Gemaakt voor uw bedrijf:

Het bijzonder instructieve boekje „Praktische wenken voor Bedrijfsverlichting” wordt u per omgaande toegezonden na aanvraag bij Philips Nederland n.v., Afd. Bedrijfsverlichting 41, Eindhoven.

Dit instructieve boekje ligt voor u klaar bij:
Philips Nederland n.v.
Afd. Bedrijfsverlichting, Eindhoven

PHILIPS

Bedrijfsverlichting

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van AMSTERDAM

roepen hiermede gegadigden op voor de per 1 januari 1969 vacant komende functie van

GEMEENTESECRETARIS

Vereist worden een universitaire opleiding, een zeer ruime ervaring op het gebied van het openbaar bestuur, kennis van en ervaring met organisatievraagstukken en het vermogen om aan een groot personeel leiding te geven.

Salaris van f 3674,— tot f 4544,— per maand met 8 periodieke verhogingen.

Geschreven sollicitaties met vermelding van opleiding, levensloop en huidige betrekking binnen een maand na verschijnen van deze advertentie te richten aan Burgemeester en Wethouders, Stadhuis, Amsterdam.

Een psychologisch onderzoek kan een onderdeel van de selectie zijn.

Persoonlijk bezoek alleen na uitnodiging.

NUTSSPAARBANK GRONINGEN

Ter opvolging van de huidige directeur, die een andere werkring in het spaarbankwezen heeft aanvaard, roept het bestuur van de Stichting Nutsspaarbank Groningen sollicitanten op voor de functie van

DIRECTEUR

Gegadigden dienen academisch gevormd te zijn (jurist of econoom), niet ouder te zijn dan 45 jaar en over een behoorlijke ervaring in een leidinggevende functie in het spaarbankwezen of bankwezen te beschikken.

Geboden wordt een zeer afwisselende en interessante werkring bij een van de grootste Bondsspaarbanken (obligo thans f 248 mln.), welke zich sterk ontplooit en werkzaam is in de provincies Groningen en Drenthe.

Salaris in overeenstemming met de belangrijkheid dezer functie.
Premievrije pensioenregeling.
Dienstwoning eventueel beschikbaar.

Schriftelijke sollicitaties worden tot 15 oktober a.s. ingewacht bij de secretaris van het bestuur, de heer S. P. Onnes, Emmasingel 3, Groningen.

ZET

uw eigen drukwerk
in typografische stijl
met

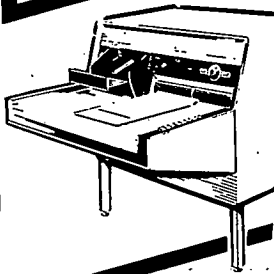
VariTyper

KOPIEER

snel en duidelijk
- ook illustraties - met

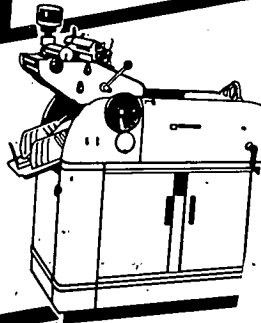
Bruning

DRUK

uw eigen formulieren,
en reclamedrukwerk
in één, twee of meer
kleuren - met

Multilith

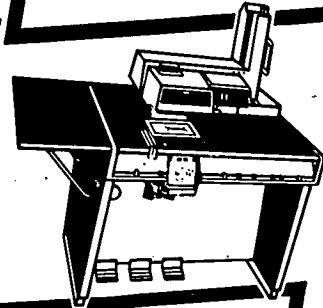

ADRESSEER

automatisch

foutloos, duidelijk
en snel - met

Addressograph

**Addressograph
Multigraph**

DEN HAAG 85 53 00
AMSTERDAM 44 03 33
EINDHOVEN 6 43 28
HENGELO (O) 1 01 68

**Addressograph
Multigraph**

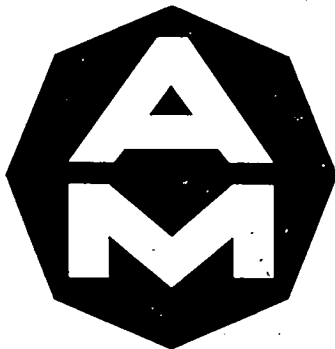
DEN HAAG 85 53 00
AMSTERDAM 44 03 33
EINDHOVEN 6 43 28
HENGELO (O) 1 01 68

**Addressograph
Multigraph**

DEN HAAG 85 53 00
AMSTERDAM 44 03 33
EINDHOVEN 6 43 28
HENGELO (O) 1 01 68

**Addressograph
Multigraph**

DEN HAAG 85 53 00
AMSTERDAM 44 03 33
EINDHOVEN 6 43 28
HENGELO (O) 1 01 68

EFFICIENCY BEURS
STAND 82

ADDRESSOGRAPH-MULTIGRAPH

GEMEENTE 'S-GRAVENHAGE

In het kader van personeelsplanning bij de GEMEENTESECRETARIE, het apparaat, dat het Gemeentebestuur in bestuurlijk en beleidsvormend opzicht ter zijde staat, worden gevraagd:

enige

JONGE ACADEMICI

die te zijner tijd met hogere leidinggevende of staffuncties zullen worden belast.

Gedacht wordt aan JURISTEN, ECONOMEN en CANDIDAAT-NOTARISSEN.

Aan hen, die zich bij de plaatselijke overheid een interessante werkkring willen verwerven, biedt de Secretarie van een grote gemeente als 's-Gravenhage een uitgebreide scala van mogelijkheden.

Aanvangssalaris ten minste f 1.295,— per maand.

De gunstige secundaire arbeidsvoorwaarden van de overheid zijn van toepassing (vakantietoelage, geen inhouding AOW-premie, welvaartsvaste pensioenvoorziening).

Een psychologisch onderzoek zal deel uitmaken van de selectieprocedure.

Schriftelijke sollicitaties met opgave van volledige personalia en vermelding van de naam van dit blad, ONDER NO. R 233 te zenden aan de Directeur van het Gemeentelijk Bureau voor Personeelsvoorziening, Burgemeester de Monchylein 10, 's-Gravenhage.

computer-
programma

ENQUETES

snelle
verwerking

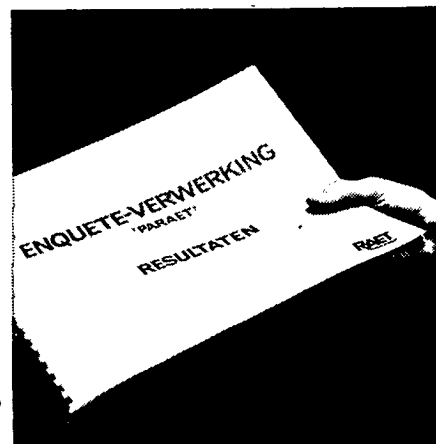

uw aandeel

De vragenlijsten worden overgenomen op ponskaarten, die door onze computer snel worden verwerkt. De mogelijkheden van ons computerprogramma „PARAET” zijn hierbij praktisch onbeperkt zodat o.a. kruistabellen, selecteren op meer kenmerken, statistische berekeningen, toetsen op significantie efficiënt uitvoerbaar zijn. Ook bij de indeling van de vragenlijsten kan ons advies tot besparingen in de verwerkingskosten leiden.

ons aandeel

meer informatie

Vraag vrijblijvend inlichtingen en documentatie bij:

REKENCENTRUM VOOR ADMINISTRATIE, EFFICIENCY EN TECHNIEK
Lovinklaan 1, Arnhem, Tel. 08300-30711 (toestel 275) van de Koninklijke Nederlandsche Heidemaatschappij